

O analiză transversală asupra declinului demografic al României în profil teritorial

Florentin-Flavius Mihalache
ICCV

This paper aims to explore the „demographic decline” in Romania, focusing the analysis on its territorial profile. The major indicators used are birth rate, mortality rate and old persons’ percentage. The analysis for the most recent data (for the year 2006) illustrated four levels of intensity for the „demographic decline”. The worst situation is present in the South-West side of the country, where the demografic crisis is represented by low birth rate, high mortality rate and high percentage of old people (Oltenia, Banat and Southern Muntenia). In the same time, in the North-East regions (a part of Moldavia, the East of Transilvania and the region of Maramureş) we can speak about a positive demographic evolution. Between this two stages, we considered two other levels of intermediate intensity of decline. This classification confirms the important demographic differentiations among regions.

Keywords: demographic decline, natural growth, fertility rate, aging

Cuvinte-cheie: declin demografic, spor natural, rata fertilităţii, îmbătrânirea populaţiei

Introducere

România se confruntă de peste 15 ani cu un proces de schimbare accentuată a structurii demografice, evidențiat în principal prin procesele de *reducere sub aspect numeric a efectivului populației* și de *creștere a segmentului populației în vârstă*. În spatele acestor două macro-tendențe de schimbare a structurii populației României stau o serie de alte procese cu rol determinant. Printre cele mai importante pot fi enumerate: prăbușirea ratei natalității (proces înregistrat începând chiar cu primii ani de după 1989), creșterea ratei mortalității (care pentru ultimii ani a devenit un efect al structurii demografice), reducerea drastică a ratei totale a fertilității (de la un nivel de 2,2 înregistrat în 1989 la doar 1,3 în anul 1995 – valoarea care s-a păstrat până în 2006), emigrația

(care a cunoscut primele forme în anii de după 1989, pentru a cunoaște o adevărată explozie începând cu 2003).

Efectele schimbărilor de structură demografică prin care trece România sunt de maximă importanță, cu atât mai mult cu cât se estimează că în condițiile păstrării trendului demografic actual, pe termen mediu și lung, sfera vieții sociale și a celei economice va fi puternic perturbată (Ghețău, 2007; Preda, 2007). Transformările prin care trece populația din România se înscriu în cadrul evoluției înregistrate pe întreg continentul european, fiind explicate de *teoria celei de-a doua tranziții demografice* (enunțată de către demograful olandez Dirk van de Kaa în 1987). Această teorie prezintă caracteristicile schimbărilor survenite la nivelul evoluției principalilor indicatori demografici în spațiul european, și nu numai, începând cu a doua

parte a secolului XX. Procesul de schimbare a structurii populației este rezultat, în viziunea teoriei tranziției demografice, al unui cumul de factori de natură structurală, culturală și tehnologică (Van de Kaa, 1987, apud Van de Kaa, 1999). Această abordare asupra schimbării demografice susține că începând din anii '60 în țările vestice au început să se producă transformări ale principalelor procese demografice care atestă instituirea unei noi etape în evoluția populației. Pe fondul scăderilor importante înregistrate de valorile ratelor de natalitate și fertilitate, precum și pe fondul creșterii valorilor indicatorilor privind divorțialitatea, coabitarea și vârsta medie la prima căsătorie, evoluția populației Europei a cunoscut un moment de cotitură în a doua parte a secolului XX (Cardwell, 2006 ; Van de Kaa, 1999).

Principalele cauzele ale scăderilor înregistrate în evoluția ratelor de natalitate și fertilitate sunt datorate schimbării rolului femeii în societate (schimbarea statutului dominant de la cel de casnică la cel de persoană activă economic), dezvoltării metodelor contraceptive și reducerii constrângerilor pronataliste exercitate de societate (Cardwell, 2006, 234-235). Cei trei factori care au generat reducerea natalității reprezintă produsul schimbărilor tehnologice și culturale petrecute în societățile occidentale în ultima sută de ani, fiind parte a procesului de dezvoltare și modernizare.

Pentru cazul evoluției României, atât statisticile oficiale, cât și analizele specialiștilor interesați, au arătat că țara noastră a intrat, după 1992, într-o stare de dezechilibru demografic caracterizată, în principal, prin scăderea numărului populației, atât pe baza prăbușirii natalității și fertilității, cât și ca urmare a emigrației intense din ultima perioadă. Plecând de la această stare, definită adesea prin „declin demografic” (Ghețău, 2004 ; Ghețău, 2007 ; UNPD, 2007), studiul de față își propune să ofere o imagine pentru declinul demografic atins în România, la nivelul anului 2006, având ca unități de analiză cele 42 de unități administrativ-teritoriale în care este organizată.

Abordarea propusă pleacă de la analiza datelor statistice oficiale (furnizate de Anuarele INS) pentru cele 41 de județe și municipiul București, cu accentul pe utilizarea datelor din Anuarul statistic pe anul 2007. Pentru surprinderea intensității „declinului demografic în profil teritorial”, pe baza datelor transversale, am plecat de la considerarea a trei indicatori : *rata natalității*, *rata mortalității* și *ponderea populației vârstnice*. Analiza își propune să evidențieze profilul declinului demografic și să sublinieze imaginea teritorială a acestei stări de dezechilibru al structurii populației, plecând de la surprinderea modului în care cele 42 de unități se diferențiază în funcție de indicatorii enumerați mai sus.

Scăderea efectivului populației României : determinanți și efecte

România a înregistrat în mod continuu, începând cu 1992, spor natural negativ (Anuarul Statistic 2007). În anul 1992, mortalitatea a depășit pentru prima dată, în istoria modernă a țării, natalitatea (astfel, s-a înregistrat o primă scădere a efectivului populației – cu peste 1,5% în decursul unui an calendaristic). Tendința descendentă s-a menținut și pe parcursul următorilor ani, lucru ce a condus la conturarea unui real declin demografic (Ghețău, 2004 ; Ghețău, 2007), caracterizat, în special, prin două procese demografice cu efecte negative pe termen mediu și lung : *scăderea sub aspect numeric a efectivului și îmbătrânirea populației*.

Sub aspect numeric, declinul demografic este reliefat prin continua scădere a efectivului populației. Anchetele statistice INS arată că în intervalul 1990-2006 populația totală a României a scăzut cu peste 1,5 milioane de locuitori, atingând cifra de 21,6 milioane (Anuarul statistic 2007). O mare parte a acestei scăderi se datorează menținerii sporului natural negativ. Cel de al doilea factor răspunzător de actualul profil demografic este reprezentat de balanța mișcării migratorii externe. Estimarea acestuia și a

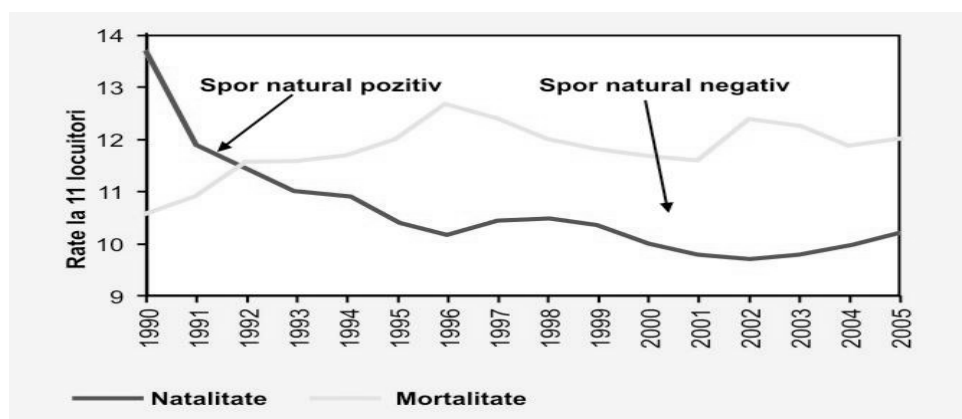
impactului asupra structurii populației este foarte dificilă în condițiile imposibilității stabilirii amplitudinii reale a fenomenului, cât și datorită caracterului posibil reversibil al actului migratoriu. În consecință, statisticile oficiale înregistrează ca emigranți, doar cazurile în care individul își stabilește permanent reședința în afara granițelor țării. În acest fel, nu sunt luați în calcul migranții temporari pentru muncă, aceștia constituind, practic, grosul mișcării migratorii externe înregistrate în România ultimilor ani (Sandu, 2006). Din această perspectivă, datele statistice ce ilustrează analiza de față fac abstracție de un număr mare de cazuri de părăsire temporară și neînregistrată a țării.

Cu toate acestea, emigrația masivă, fie și doar cea temporară pentru muncă, a lăsat o puternică amprentă asupra evoluției numerice a populației României. Pe lângă scăderea efectivă a populației, emigrația are un al doilea efect asupra structurii demografice, la fel de important ca și primul: reducerea natalității printr-un fenomen indirect determinat de faptul că emigranții sunt, în general, persoane tinere sau relativ tinere (Ghețău, 2007, 11; Sandu, 2006, 18) ce pot contribui la creșterea natalității.

Pentru cazul României ultimilor ani (vezi graficul 1) constatăm valori medii ale ratei

natalității în jurul valorii de 10 născuți la 1000 de locuitori, în timp ce rata mortalității variază în jurul a 12 decese la 1000 de locuitori, lucru ce a dus la sporul natural negativ. Prăbușirea dramatică a ratei natalității a fost înregistrată în primii ani după Revoluție, când a scăzut de la 13,6‰ (1990) la 10,2‰ (1996), păstrându-se în continuare în jurul valorii de 10 nașterii la 1000 de locuitori. De cealaltă parte, mortalitatea a înregistrat o fluctuație continuă marcată de o puternică creștere a valorilor sale în intervalul dintre anii 1990 și 1996, după care a urmat o variație continuă a acesteia.

Scăderea ratei fertilității totale înregistrate în România în ultimii ani a fost cauzată în special de reducerea nașterilor de rangul II și III și nu de creșterea numărului de familii fără copii (Hărăguș, 2007, 93). Modelul familiei cu un singur copil a devenit larg răspândit la noi, acesta reprezentând practic modelul dominant, în mediul urban și în familiile tinere (Hărăguș, 2007). În măsura în care nu se va produce o redresare puternică a acestui indicator, riscăm ca profilul demografic al țării să se transforme radical și probabil iremediabil, pe termen mediu și lung, prin accentuare așa numitului efect de structură demografică (UNPD, 2007; Ghețău, 2004).

Graficul 1. Evoluția ratelor de mortalitate și de natalitate în intervalul 1990-2006 (sursa: INS, după Cartea Verde a Populației, 2006)

Cea de-a doua componentă a declinului demografic – îmbătrânirea populației – poate avea implicații dintre cele mai periculoase pentru evoluția socio-economică pe termen lung a țării. O populație îmbătrânită înseamnă și un segment important inactiv economic, ceea ce conduce spre creșterea presiunii fiscale asupra angajatorilor și a segmentului populației active, dar și spre creșterea cheltuielilor sociale ale statului (Preda, 2007). La nivelul anului 2006 aproximativ 20% din totalul populației este reprezentat de grupa de vârstă de peste 60 de ani, în timp ce în 1990 acest procent era de 15% (Anuarul Statistic 2007). Tendința de creștere a segmentului populației vârstnice în totalul populației este rezultatul atât a reducerii pe termen lung a fertilității și natalității, cât și al creșterii speranței de viață (Rotaru, 2006). Procesul de îmbătrânire a populației (înțeles ca procesul de creștere a vârstei medii a populației) este prezent în toate societățile și este înregistrat din cele mai vechi timpuri, însoțind evoluția istoriei umanității, datorită creșterii duratei medii a vieții de-a lungul istoriei (van de Kaa, 1999), reprezentând astfel un corolar al dezvoltării umanității.

Obiectul analizei de față este tocmai ritmul cu care acest proces de îmbătrânire a populației se manifestă în România și mai ales perspectivele sumbre ale evoluției sale în viitoarele decenii, în condițiile prognozei reducerilor constante sub aspect numeric a cohortelor generațiilor tinere, pe fondul menținerii ratei fertilității la valorile actuale (Ghețău, 2004 ; Ghețău, 2007).

Prognozele demografice realizate atât la nivel național (Centrul de Demografie Vladimir Trebici), cât și internațional (UNPD), creionează, în condițiile în care se păstrează actualele tendințe ale indicatorilor demografici, un portret sumbru în ceea ce privește evoluțiile viitoare ale populației României. Studiile întreprinse în acest sens (Ghețău, 2004 ; UNPD, 2007) susțin că în condițiile păstrării valorilor actuale ale ratei fertilității, România va avea, în 2025, în jur de 19 milioane de locuitori, în anul 2050 va ajunge la 16,7 milioane, pentru ca în 2100

populația să atingă 8,5 milioane de locuitori. În aceste condiții, vârsta mediană a populației va crește de la valoarea de 36,6 ani înregistrat în 2005, la 51,6 ani pentru anul 2050 (Centrul de Demografie Vladimir Trebici, apud Preda, 2007, 26).

Evoluția demografică la nivel european a ultimilor decenii este marcată de scăderi pregnante ale ratelor de natalitate și de fertilitate, ce au condus la intrarea continentului într-un dezechilibru demografic aproape generalizat. Acest proces s-a făcut simțit pentru început în Occident, unde primele semne au apărut în anii '20-'30, odată cu scăderea alarmantă a ratei de fertilitate (Cardwell, 2006, 226), urmând ca în a doua parte a secolului XX să se intensifice și să se extindă și asupra celorlalte zone ale continentului (exceptând perioada de explozie a nașterilor din anii '50-'60). Europa de Est a reușit să evite, într-o mare măsură, dezechilibrul demografic până după căderea regimurilor comuniste, când pe fondul deschiderii societăților și a renunțării la politicile pronataliste forțate, natalitatea a scăzut dramatic, depășind, în multe cazuri, evoluțiile descendente din Occident.

Analiza evoluției ratei fertilității în Europa conduce spre concluzia instaurării unui model relativ stabil în timp în ceea ce privește evoluția acestui indicator, caracterizat prin valori scăzute ale fertilității. Astfel, Cardwell (2006, 237) subliniază faptul că, de peste trei decenii în cazul țărilor vestice și de aproximativ 10 ani pentru Europa de Est, rata fertilității a variat destul de puțin. Rata fertilității medii în Europa a fluctuat, în ultimii ani, în jurul valorii de 1,5 copii/femeie, ceea ce face ca, dacă această situație va persista, la mijlocul secolului XXI, în Europa să se nască cu aproape 40% mai puțini copii decât acum (Reher, 2007, 192). Excepție de la acest tablou al evoluției negative a populației fac, pentru perioada ultimilor ani, Irlanda, Franța, Islanda și parțial țările nordice, unde rata fertilității s-a păstrat la valori apropiate „pragului de înlocuire” (vezi anexa 1).

Natalitatea, mortalitatea și îmbătrânirea demografică

Dacă în România anului 1990 se nașteau 314 476 de copii, în anul 2006 numărul acestora s-a redus cu aproape 100 000, atingând cifra de 219 483 de nou-născuți (Anuarul Statistic 2007). Totodată, rata fertilității a cunoscut o prăbușire bruscă în primii ani de după 1990, pentru ca să cunoască o stagnare la niveluri foarte joase în ultimii 7 ani, înregistrând valori medii în această perioadă de 1,3 copii/femeie (Ghețau, 2007).

Luând în calcul mediul de rezidență (tabelul 2), analiza evoluția ratelor de natalitate și mortalitate în ultimii ani conduce spre consemnarea faptului că mediul rural tinde să înceteze a mai reprezenta un motor al creșterii ratei natalității la nivel național. Aceasta în condițiile în care în ultimii ani valorile ratei natalității în mediul urban și rural au fost sensibil egale. Totodată, rata mortalității în rural se păstrează la valori constant superioare celei din urban (lucru explicat prin ponderea mai ridicată a segmentului populației vârstnice în mediul rural). Tendințele semnalate conduc spre creionarea unei prime diferențieri în ceea ce privește evoluția declinului demografic în profil teritorial. Avem astfel două forme de evoluție a scăderii demografice: un model ceva mai stabil, în care scăderea natalității a fost mai lentă (reprezentat fiind de evoluția demografică a mediului urban), și un model de scădere drastică a ratei natalității, înregistrat în mediul rural (unde rata natalității a coborât cu 4‰ în decursul a 16 ani).

Analiza momentului de apariție a scăderii demografice conduce spre semnalarea existenței unui decalaj de timp și de intensitate în ceea ce privește instaurarea sporului demografic negativ. Evoluția demografică nu a cunoscut, după 1990, același ritm în cele 42 de unități administrativ-teritoriale ale țării. Datele INS cu privire la variația sporului demografic confirmă existența unor diferențieri semnificative în ceea ce privește

Tabelul 2. Evoluția ratelor de natalitate și mortalitate în funcție de mediul de rezidență

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Rata natalității-TOTAL	13,6	11,9	11,4	11	10,9	10,4	10,2	10,5	10,5	10,4	10,5	9,8	9,7	9,8	10	10,2	10,2
Rata natalității-URBAN	12,9	11	10,2	9,6	9,3	8,9	8,8	8,9	9	8,9	8,9	8,4	8,5	8,7	9,4	9,9	10,1
Rata natalității-RURAL	14,3	12,9	12,9	12,7	12,7	12,3	12	12,4	12,4	12,3	12,3	11,5	11	11	10,7	10,6	10,3
Rata mortalității-TOTAL	10,6	10,9	11,6	11,6	11,7	12	12,7	12,4	12	11,8	11,4	11,6	12,4	12,3	11,9	12,1	12
Rata mortalității-URBAN	8,2	8,2	8,7	8,8	8,8	9,1	9,5	9,4	9,2	9,1	8,9	9	9,8	9,7	9,6	9,9	9,8
Rata mortalității-RURAL	13,4	13,9	14,8	14,9	15,1	15,4	16,5	15,9	15,3	15,1	14,4	14,6	15,3	15,2	14,7	14,9	14,6

Sursă: INS.

momentul apariției sporului negativ și intensitatea atinsă de acesta în unitățile administrative (vezi anexa 2).

În cele mai multe dintre cazuri (25 de județe și în București), sporul negativ a apărut în primii cinci ani de după 1990. În această fază au fost afectate în special județele din Transilvania, Oltenia și sudul Munteniei. În intervalul 1995-2000 în alte șase județe s-a instalat scăderea demografică (Argeș, Vrancea, Dâmbovița, Ialomița, Gorj și Sibiu). În intervalul 2000-2005 un număr de alte cinci județe au înregistrat, pentru prima dată, scăderi demografice (Bacău, Neamț, Botoșani, Galați și Maramureș), pentru ca în doar cinci cazuri (Iași, Suceava, Vaslui, Constanța și Bistrița-Năsăud) să se înregistreze spor natural preponderent pozitiv pentru întreaga perioadă analizată. Această diferențiere arată că intrarea României în ceea ce numim „declin demografic” a fost un proces ce s-a instaurat treptat, având un prim val al scăderii natalității în anii 1990-1995, pentru ca în anii următori să se extindă la aproape întreaga țară.

Pentru analiza efectivă a diferențierilor apărute între cele 42 de unități administrative-teritoriale, în ceea ce privește valorile ratelor de natalitate și mortalitate, precum și ponderea populației de peste 65 de ani, am utilizat analiza cluster (*Hierarchical Cluster Analysis*) realizată prin intermediul programului SPSS 16 pe baza datelor din Anuarul statistic 2007. Cele patru analize de acest tip realizate (câte una pentru clasificarea județelor în funcție de valorile înregistrate pentru cele trei variabile de interes – rata natalității, rata mortalității, procentul populației de peste 65 de ani – și una sintetică, incluzându-le pe toate acestea pentru a avea o imagine de ansamblu a ceea ce am definit ca fiind *declin demografic*) ilustrează existența a mai multe profile demografice. În același timp, în stabilirea clasificării finale a județelor în funcție de gradul lor de *dezechilibru demografic* am avut în vedere și modul în care se plasează valorile celor trei variabile de interes pentru fiecare caz în parte în relație cu mediile naționale a acestora.

Gruparea județelor în funcție de valorile ratei natalității (vezi și anexa 3: dendograma SPSS) consemnează existența unei puternice diferențieri între o serie de județe din Moldova (Iași, Suceava, Botoșani, Bacău, Vaslui), din zona de est a țării (Constanța, Ialomița și Călărași) și din Transilvania central-estică (Harghita, Covasna, Mureș), unde valorile acestei rate se situează la un nivel superior celor înregistrate în Oltenia, Muntenia sau zona de vest a țării. Datele INS consemnează în acest sens (vezi anexa 4) faptul că cele mai scăzute valori ale ratei de natalitate au fost înregistrate în județele Teleorman (7,6‰), Olt (8,3‰), Mehedinți (8,3‰), Brăila (8,6‰) și Dolj (8,7‰), în timp ce valorile cele mai ridicate au fost cele din Iași (12,5‰), Suceava (11,9‰), Călărași (11,4‰), Bacău (11,2‰) și Ialomița (11,2‰).

Analiza ratei mortalității relevă existența a 16 unități administrative cu o mortalitate sub media națională, precum și a 16 județe cu rată a mortalității pe anul 2006 variind în jurul mediei naționale de 12 decese la 1000 de locuitori și a 10 județe în care mortalitatea depășește semnificativ valoarea medie la nivel național (vezi anexa 5). Analiza cluster realizată în acest sens identifică patru modele de grupare a județelor în funcție de rata mortalității (vezi anexa 6). În principal, județele din Oltenia, din Crișana și estul Munteniei se aseamănă pe baza unor valori ridicate ale ratei mortalității, în timp ce cele mai multe din județele din Moldova, Transilvania centrală și de sud-est și din Dobrogea se grupează pe valori mai reduse ale acestui indicator. Cele mai scăzute valori ale ratei mortalității sunt cele înregistrate în Iași – 9,7‰, Brașov – 10,1‰, Constanța – 10,3‰, Galați – 10,4‰ și Suceava – 10,5‰, iar la polul opus, județele cu cele mai mare număr de decese la 1000 de locuitori înregistrați în 2006 sunt Teleorman – 16,9‰, Giurgiu – 15,6‰, Mehedinți – 13,7‰, Olt – 13,6‰ și Sălaj – 13,6‰.

În surprinderea diferențierii determinate de procentul populației în vârstă consemnăm

observația conform căreia ponderea ridicată a populației îmbătrânite o regăsim mai ales la granița dintre județe (cf. Preda, 2007), adică la distanțe semnificative față de marile orașe, fiind rezultatul migrației intense a tinerilor din aceste zone spre centre urbane importante sau a migrației externe. Aceste zone reprezintă cel mai adesea zone rurale, asociate cu sărăcia și izolarea (cf. Preda, 2007).

Luând în calcul ponderea populației în vârstă ca indicator al gradului de îmbătrânire constatăm două procese ce arată schimbările survenite în structura socio-demografică a României ultimilor 16 ani. Potrivit statisticii ponderea populației de peste 65 de ani înregistrată din totalul populației (1990 – 10%, 1995 – 12%, 2000 – 13%, 2005 – 15%), și în al doilea rând scăderea ponderii populației rurale de peste 65 de ani din totalul populației de peste 65 de ani (1990 – 61%, 1995 – 60%, 2000 – 57%, 2005 – 57%). La nivelul anului 2006, ponderea la nivel național a populației de peste 65 de ani este de 14,8% (vezi anexa 7 – ponderea pe județe). Analiza pe baza procedurii *Hierarchical Cluster Analysis* (anexa 8) evidențiază gruparea județelor din Oltenia (cu excepția Gorjului), precum și a celor din sudul și estul Munteniei (Teleorman – 21%, Giurgiu – 20%, Brăila – 16%, Călărași – 17%, Ialomița – 16%, Buzău – 18%), dar și două județe din Moldova (Botoșani – 16% și Vrancea – 17%) pe baza unei ponderi mai ridicate de populație vârstnică. Totodată, județele din zona vestică a Transilvaniei, din Banat, din Crișana și câteva din zona de sud și est prezintă valori situate în jurul mediei naționale, pentru ca ponderea cea mai scăzută a populației de peste 65 de ani să se regăsească în Transilvania centrală și de nord (Sibiu, Bistrița-Năsăud, Brașov, Covasna – toate cu un procent de 13%), Maramureș – 12%, Dobrogea (Constanța – 12%, Tulcea – 13%) și în județele din Moldova (Iași – 13% și Galați – 13%).

Intensitatea declinului demografic în profil teritorial (2006)

Datele de mai sus, care prezintă punctual diferențierile între cele 42 de unități administrative pe baza valorilor ratelor de natalitate și mortalitate, precum și după ponderea populației de peste 65 de ani, confirmă existența mai multor profile demografice a ceea ce am numit *declin demografic în profil teritorial*. Acest lucru este evidențiat și de analiza *Hierarchical Cluster* realizată prin utilizarea simultană a tuturor celor trei indicatori, luând în calcul valorile înregistrate de aceștia la nivel de județe în anul 2006 (vezi graficul 2).

La un prim nivel al analizei de clasificare a județelor se constată 13 grupări, date de gradul de similaritate a datelor pentru cele 42 de cazuri analizate. Dendograma analizei evidențiază, mai multe „nuclee” de profile a ceea ce am definit ca reprezentând *declinul demografic*. În acest sens, se evidențiază clusterul format din județele Teleorman și Giurgiu, care constituie gruparea cea mai puternic diferențiată de restul județelor. Acest lucru este explicat prin faptul că în aceste două unități administrativ-teritoriale au fost înregistrate cele mai scăzute valori ale ratei natalității și cele mai ridicate valori ale ratei mortalității, precum și o pondere de peste 20% a populației de 65 de ani și peste. În același timp, gruparea formată din Iași, Vaslui și Suceava, la care se adaugă ulterior și ale județe, reprezintă clusterul profilului demografic cel mai puțin afectat de ceea ce numim *declin*. Gruparea formată din Prahova, Alba, Cluj, Dâmbovița, Timiș, Satu-Mare, Vrancea, București, Tulcea și Argeș, la care se adaugă încă patru județe, este creată pe baza unui profil dat de valori scăzute ale ratei natalității, pe fondul unor rate de mortalitate situate peste media națională. Un alt cluster este format din județele Mehedinți, Olt, Dolj, Buzău, Caraș-Severin și Arad (unde se înregistrează valori scăzute ale ratei natalității și valori ridicate ale ratei mortalității, pe fondul unei ponderi ridicate a populației în vârstă).

Analiza cluster prezentată mai sus oferă o imagine generală despre asemănările dintre județe privind *declinul demografic*, însă informația oferită nu este completă fără luarea în calcul a valorilor consemnate de indicatorii demografici în fiecare unitate administrativ-teritorială. În acest sens, datele statistice pentru anul 2006 (vezi Anuarul Statistic 2007) arată că în doar 9 județe s-a înregistrat o creștere numerică a populației (rata natalității → rata mortalității). *De aceea, pentru județele Bacău, Iași, Suceava, Vaslui, Constanța, Bistrița, Brașov, Covasna, Sibiu nu vorbim despre scădere demografică și nici despre declin demografic, ci de un profil demografic pozitiv.* Pentru celelalte 33 de unități administrative statistice consemnează o descreștere a efectivului, însoțită în cele mai multe dintre cazuri și de o pondere ridicată a populației de peste 65 de ani. În fapt, aceste 32 de județe și municipiul București reprezintă arealele de manifestare a ceea ce am numit „declin demografic”. Formele cele mai pronunțate ale acestuia se regăsesc în județele Giurgiu, Teleorman, Dolj, Mehedinți, Olt, Arad și Caraș-Severin – unde rata sporului natural înregistrat pentru anul 2006 a fost mai mică de 4‰ (Anuarul statistic 2007). Datele longitudinale ale INS arată că evoluția descendentă în aceste județe datează din primii ani de după 1990, ceea ce explică, în bună măsură, atât ratele scăzute de natalitate, cât și ponderea foarte ridicată a populației în vârstă.

Analizând comparativ indicatorii *rata natalității, rata mortalității și ponderea persoanelor de peste 65 de ani*, în funcție de valorile medii, putem grupa cele 33 de unități în care în anul 2006 a fost înregistrat spor natural negativ în trei grupe de intensitate a ceea ce am numit declin demografic :

– 8 județe cu declin demografic redus – valorile indicatorilor relevanți sunt superioare mediilor naționale, generând un profil demografic ușor negativ, datorat raportului dintre rata natalității și rata mortalității care produce o ușoară scădere a populației. Este cazul județelor Botoșani, Galați, Harghita, Ialomița, Ilfov, Maramureș, Mureș, Neamț ;

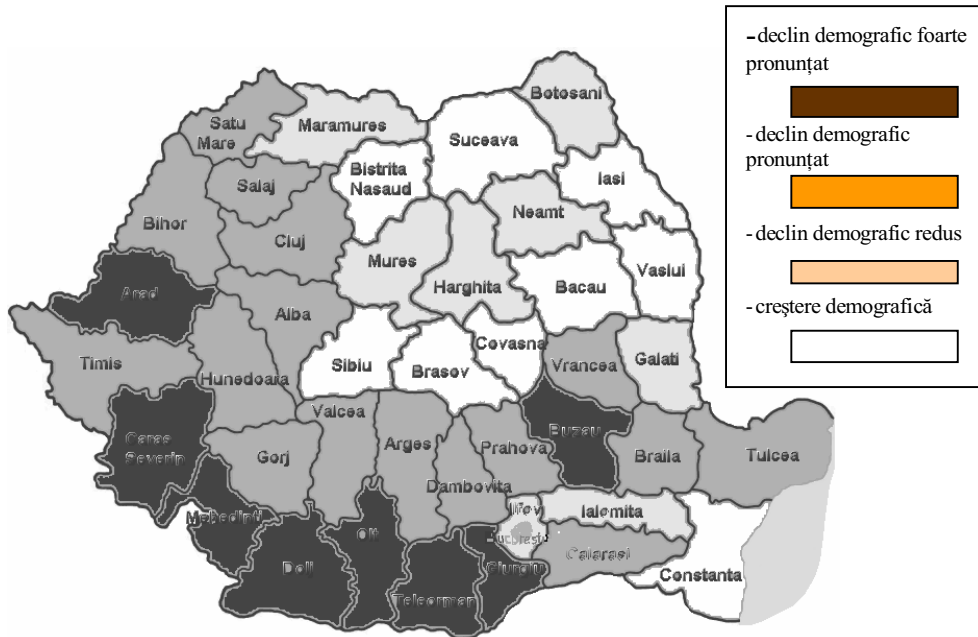
– 17 județe cu declin demografic pronunțat – valorile ratelor natalității, mortalității

și ponderea populației de peste 65 de ani sunt situate în jurul mediilor naționale (ceea ce se traduce prin spor natural semnificativ negativ – aproximativ 2-3‰ de locuitori). În această categorie se încadrează județele : Alba, Argeș, București, Bihor, Brăila, Cluj, Călărași, Dâmbovița, Gorj, Hunedoara, Prahova, Satu-Mare, Sălaj, Timiș, Tulcea, Vrancea și Vâlcea ;

– 8 județe cu declin demografic foarte pronunțat – valori situate substanțial peste mediile naționale pentru rata mortalității și ponderea populației de peste 65 de ani și valori cu mult sub media națională pentru rata natalității. Este cazul județelor : Teleorman, Giurgiu, Mehedinți, Olt, Dolj, Buzău, Caraș-Severin, Arad.

Privind amploarea declinului demografic în profil teritorial (graficul 3) identificăm zona Olteniei (excluzând cazul județului Gorj) drept regiunea cu cel mai negativ profil demografic ; aici, cei trei indicatori analizați înregistrează valori alarmante ce ilustrează instaurarea unei crize demografice profunde. Tot în această categorie intră și județele Teleorman și Giurgiu, care reprezintă de altfel cazurile cele mai alarmante din punct de vedere al stării indicatorilor demografici analizați. La polul opus, zona Moldovei (excluzând județul Vrancea, unde avem de-a face cu un declin pronunțat) se caracterizează fie prin spor natural pozitiv, fie prin ușoară scădere demografică (instaurată, cu precădere, în ultimii ani). Valori ce indică o situație pozitivă din punct de vedere al indicatorilor declinului demografic se regăsesc și în câteva județe intra-carpatiche Brașov, Sibiu, Bistrița-Năsăud, Harghita și Covasna, precum și în Dobrogea de sud (Constanța). Celelalte zone constituie grupul unităților cu declin demografic pronunțat (București, Muntenia și Transilvania Vestică), reprezentând unitățile ce înregistrează valori scăzute pentru rata natalității și valori ridicate pentru rata mortalității (asemenea valorilor medii naționale, pe fondul unui procent important de populație de peste 65 de ani), situându-se astfel, ca profil demografic, mai aproape de grupul județelor cu criză demografică profundă.

Graficul 3. Intensitatea declinului demografic (valori calculate pe baza datelor din Anuarul statistic 2007 – INS).

Concluzii

Datele analizate indică existența unei diferențieri de intensitate în ceea ce privește evoluția demografică a județelor și regiunilor României, ceea ce duce la creionarea de profile eterogene din punct de vedere al evoluției ratei natalității, a ratei mortalității și a ponderii populației vârstnice. Constatăm trei dimensiuni ce stau la baza explicării intensității declinului demografic în diferite zone ale țării. Avem astfel o primă diferențiere care este dată de mediul de rezidență. Statisticile arată că mediul rural este asociat cu o rată mai ridicată a mortalității, cu un procent mai mare al populației vârstnice și, cel puțin pentru ultimii ani, cu o rată a natalității în prăbușire rapidă.

Trecând la analiza diferențierii demografice în cele 42 de unități administrative ale României, identificăm o a doua dimensiune a declinului demografic – momentul în care s-a instaurat sporul natural negativ. Astfel,

județele cu cel mai pronunțat profil demografic negativ (Teleorman, Giurgiu, Dolj, Mehedinți, Olt și Arad) sunt și zonele în care scăderea demografică s-a instaurat imediat după 1990. Analiza subliniază existența a mai multor etape de instaurare a sporului demografic negativ, ce coincid în bună măsură cu intensitatea atinsă de declinului demografic. Cu alte cuvinte, cu cât într-un județ scăderea demografică s-a instaurat mai devreme, cu atât profilul său demografic actual este mai negativ. Aceasta și pentru că sunt foarte puține cazurile în care sporul natural negativ a fost înlocuit cu un spor pozitiv. Cea de-a treia dimensiune pe baza căreia putem explica profilul demografic este dată de identificarea, în profil transversal, a patru grupe de diferențiere demografică. Exceptând opt județe în care datele indică spor natural pozitiv, celelalte 33 de unități administrative sunt caracterizate de intensități diferite ale declinului demografic.

Demersul de față a fost proiectat ca o abordare descriptiv-explicativă asupra profilului demografic teritorial al României. Tabloul astfel realizat reprezentând o imagine, la nivelul anului 2006, a ceea ce înseamnă diferențierea între zonele țării în funcție de ratele de natalitate, mortalitate și de pondere a populației vârstnice. Evoluția demografică actuală poate conduce spre generalizarea profilului acut evidențiat de cazul județelor Teleorman și Giurgiu. În fața unor asemenea perspective politicile de susținere a familiei și copilului reprezintă singura pârghie instituționalizată pe care statul o poate utiliza în încercarea de a intervenii în evoluția populației. Situația demografică din România necesită un set complet de măsuri de susținere a nașterilor și familiilor, atât prin stimulente financiare, cât și prin facilități pentru creșterea și educarea copiilor. Pasul făcut în acest sens prin OUG nr. 148/2005 trebuie continuat prin asigurarea cadrului de creștere și îngrijire a copiilor și dincolo de pragul celor doi ani prevăzuți în ordonanță. Dezvoltarea sistemului de creșe și grădinițe, precum și regândirea sistemului de beneficii acordate familiilor cu copii poate contribui

la ameliorarea actualelor evoluții. Însă orice amânare în elaborarea unor măsuri în acest sens este foarte primejdioasă știut fiind care sunt perspectivele de evoluție a populației pentru deceniile următoare (Ghețău, 2007 ; UNPD, 2007). Totuși nu putem să nu ne întrebăm, ce rezultate pot fi înregistrate prin astfel de măsuri pronataliste, indiferent cât de bine elaborate sunt, în condițiile unei populații acut îmbătrânite deja, existente în unele zone din țară. Devine evident faptul că zonele României au potențial de evoluție diferențiată și că zona Transilvaniei central-estice și de nord, zona Moldovei, precum și marile orașe prezintă perspective de redresare și creștere demografică substanțiale, datorate în primul rând structurii lor demografice favorabilă. Semne de întrebare cu privire la efectele politicilor pronataliste se ridică pentru o mare parte din zona rurală puternic îmbătrânită, iar la nivel național, asupra județelor deja semnalate ca fiind afectate de un declin demografic acut. În cazul acestora, probabil că pe termen scurt și mediu nu poate fi preîntâmpinat derapajul demografic, ci doar reducerea amplitudinii sale.

Bibliografie

- Caldwell, J. C. (2006). The western fertility decline : reflection from a chronological perspective, în *Journal of Population Research*, vol. 23, 2, 2006, 225-243.
- Ghețău, V. (2004). Declinul demografic al României : ce perspective ?, în *Sociologie Românească*, 2, 2004.
- Ghețău, V. (2007). Copiii care ne lipsesc și viitorul populației României : O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul XXI, în *Sociologie Românească*, 2, 2007.
- Hărăguș, M. (2007). Is Romania going toward the one child family model ?, în *Romanian Journal of Population Studies*, vol. 1, 1-2, 2007, 92-113.
- Kramer, L. K. și McMillan, G. P. (2006). The Effect of Labor-Saving Technology on Longitudinal Fertility Changes, în *Current Anthropology*, 47, 1, Academic Research Library, 165-172.
- Kulu, H. (2005). Migration and fertility : Competition Hypotheses Re-examined, în *European Journal of Population*, vol. 21, 51-87.
- Mureșan, C. (2007). How advanced Romania is in the Second Demographic Transition, în *Romanian Journal of Population Studies*, vol. 1, 1-2, 2007, 46-61.
- Popescu, R. (2005). Fertility and Social Policy in Europe, în Bogdan Voicu și Horațiu Rusu (eds). *European Integration from East to East. Civil society and ethnic minorities in a changing world*, Sibiu, Editura Psihomedica.
- Preda, M. (2007). Impactul schimbărilor în structura populației asupra sistemului de securitate socială, în *Sociologie Românească*, 4, 2007, 13-33.

- Reher, S. D. (2007). Towards long-term population decline : a discussion of relevant issues, în *European Journal of Population*, vol. 23, 187-207.
- Rotariu, T. (2003). *Sociologia și demografia populației*. Iași : Editura Polirom.
- Rotariu, T. (2006). Îmbătrânirea demografică și unele efecte sociale ale ei, în *Sociologie Românească*, 4, 2006, 76-94.
- Sandu, D. (1984). *Fluxurile de migrație în România*. București : Editura Academiei.
- Sandu, D. (coord), (2006). *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor : 1990-2006*. București : Fundația pentru o Societate Deschisă.
- Stanciu, M. (2006). Implicații sociale ale fenomenului migrației internaționale, în *Sociologie Românească*, 4, 2006, 109-121.
- Szabo, F. și Borsanyi, A. (2006). Morbus Hungaricus, or the Demographic Crisis in Hungary, în *Sociological Research*, vol. 45, 3, 81-90.
- Trebici, V. și Hristache, V. (1986). *Demografia teritorială a României*. București : Editura Academiei.
- Van de Kaa, Dirk. (1999). Europe and its population : the long view, în *European Populations : Unity and Diversity*, Van de Kaa *et al* (eds), European Association Population Studies 1-51. Kluwer Publishing : Dordrecht, Boston, London.
- ****MMSSF (2006). *Cartea verde a populației* (www.mmssf.ro)
- ****INS (2007). *Anuarul statistic 2006* (www.insee.ro)
- ****UNPD (2007). *Raportul național al dezvoltării umane. România, 2007*
- ****www.eurostat.eu

Anexa 1. Rata totală a fertilității în Europa

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Belgia	1.56	1.59	1.60	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bulgaria	1.23	1.23	1.09	1.11	1.23	1.26	1.20	1.21	1.23	1.29	1.31	1.37
Republica Cehă	1.28	1.18	1.17	1.16	1.13	1.14	1.14	1.17	1.18	1.22	1.28	1.33
Danemarca	1.80	1.75	1.76	1.73	1.75	1.78	1.76	1.72	1.76	1.78	1.80	1.83
Germania	1.25	1.32	1.37	1.36	1.36	1.38	1.35	1.34	1.34	1.36	1.34	1.32
Estonia	1.38	1.37	1.32	1.28	1.32	1.39	1.34	1.37	1.37	1.47	1.50	1.55
Irlanda	1.84	1.88	1.93	1.93	1.89	1.88	1.93	1.96	1.95	1.93	1.86	1.93
Grecia	1.31	1.28	1.28	1.26	1.24	1.26	1.25	1.27	1.28	1.30	1.33	1.39
Spania	1.17	1.16	1.17	1.16	1.19	1.23	1.24	1.26	1.31	1.33	1.35	1.38
Franța	:	:	:	1.78	1.81	1.89	1.90	1.88	1.89	1.92	1.94	2.00
Italia	1.19	1.20	1.21	:	1.23	1.26	1.25	1.27	1.29	:	1.32	:
Cipru	2.03	1.95	1.86	1.76	1.67	1.64	1.57	1.49	1.50	1.49	1.42	1.47
Letonia	1.27	1.18	1.14	1.12	1.19	1.24	1.21	1.23	1.29	1.24	1.31	1.35
Lituania	1.55	1.49	1.47	1.46	1.46	1.39	1.30	1.24	1.26	1.26	1.27	1.31
Luxemburg	1.70	1.77	1.72	1.68	1.74	1.76	1.65	1.63	1.62	1.66	1.66	1.65
Ungaria	1.57	1.46	1.37	1.32	1.28	1.32	1.31	1.30	1.27	1.28	1.31	1.34
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1.38	1.41
Olanda	1.53	1.53	1.56	1.63	1.65	1.72	1.71	1.73	1.75	1.73	1.71	1.70
Austria	1.42	1.45	1.39	1.37	1.34	1.36	1.33	1.39	1.38	1.42	1.41	1.40
Polonia	1.62	1.59	1.52	1.44	1.37	1.35	1.32	1.25	1.22	1.23	1.24	1.27
Portugalia	1.41	1.44	1.47	1.47	1.50	1.55	1.45	1.47	1.44	1.40	1.40	1.35
România	1.41	1.37	1.40	1.40	1.39	1.39	1.31	1.26	1.27	1.29	1.32	1.31
Slovenia	1.29	1.28	1.25	1.23	1.21	1.26	1.21	1.21	1.20	1.25	1.26	1.31
Slovacia	1.52	1.47	1.43	1.37	1.33	1.29	1.20	1.18	1.20	1.24	1.25	1.24
Finlanda	1.81	1.76	1.75	1.70	1.74	1.73	1.73	1.72	1.77	1.80	1.80	1.84
Suedia	1.73	1.60	1.52	1.50	1.50	1.54	1.57	1.65	1.71	1.75	1.77	1.85
Marea Britanie	1.71	1.73	1.72	1.71	1.68	1.64	1.63	1.64	1.71	1.77	1.78	1.84
Croația	:	:	:	:	:	1.13	1.38	:	1.32	1.34	1.41	1.38
Macedonia	2.12	2.07	1.93	1.90	1.76	1.88	1.73	1.80	1.77	1.52	1.46	1.46
Islanda	2.08	2.12	2.04	2.05	1.99	2.08	1.95	1.93	1.99	2.04	2.05	2.08
Liechtenstein	:	:	:	:	:	1.57	1.52	1.47	1.37	1.44	1.49	1.42
Norvegia	1.87	1.89	1.86	1.81	1.84	1.85	1.78	1.75	1.80	1.83	1.84	1.90
Elveția	1.48	1.50	1.48	1.47	1.48	1.50	1.38	1.39	1.39	1.42	1.42	1.43

Sursă : Eurostat.

Anexa 2. Momentul instaurării sporului natural negativ :

- **județe în care sporul natural negativ s-a instalat în perioada 1990-1995 :** Arad, Brăila, Buzău, Tulcea, Călărași, Giurgiu, Prahova, Teleorman, Dolj, Mehedinți, Olt, Vâlcea, Caraș-Severin, Hunedoara, Timiș, Bihor, Cluj, Satu-Mare, Sălaj, Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Ilfov, București ;
- **județe în care sporul natural negativ s-a instalat în perioada 1995-2000 :** Argeș, Vrancea, Dâmbovița, Ialomița, Gorj, Sibiu* ;
- **județe în care sporul natural negativ s-a instalat în perioada 2000-2005 :** Bacău*, Botoșani, Neamț, Galați, Maramureș ;
- **județe cu spor natural preponderent pozitiv :** Iași, Suceava, Vaslui, Constanța*, Bistrița-Năsăud.

Notă : * județele Brașov, Sibiu, Constanța și Bacău au înregistrat în 2006 spor natural pozitiv, după ce au înregistrat spor negativ pentru o parte din anii precedenți.

Sursă : INS

Anexa 3. Rata natalității pe județe în 2006 – medie națională 10,2‰

Județ	Rata natalității	Județ	Rata natalității	Județ	Rata natalității	Județ	Rata natalității
<i>Alba</i>	9,6	<i>Călărași</i>	11,4	<i>Ialomița</i>	11,2	<i>Sibiu</i>	10,7
<i>Arad</i>	9,7	<i>Cluj</i>	9,8	<i>Iași</i>	12,5	<i>Suceava</i>	11,9
<i>Argeș</i>	9,3	<i>Constanța</i>	10,9	<i>Ilfov</i>	11	<i>Teleorman</i>	7,6
<i>Bacău</i>	11,2	<i>Covasna</i>	12	<i>Maramureș</i>	10,7	<i>Timiș</i>	10,1
<i>Bihor</i>	11,1	<i>Dâmbovița</i>	9,3	<i>Mehedinți</i>	8,3	<i>Tulcea</i>	9,8
<i>Bistrița-Năsăud</i>	10,9	<i>Dolj</i>	8,7	<i>Mureș</i>	10,9	<i>Vaslui</i>	12
<i>Botoșani</i>	11,1	<i>Galați</i>	9,5	<i>Neamț</i>	10,4	<i>Vâlcea</i>	10,3
<i>Brașov</i>	10,2	<i>Giurgiu</i>	9,4	<i>Olt</i>	8,3	<i>Vrancea</i>	8,8
<i>Brăila</i>	8,6	<i>Gorj</i>	8,7	<i>Prahova</i>	9,6	<i>București</i>	10,1
<i>Buzău</i>	9,8	<i>Harghita</i>	11,7	<i>Satu Mare</i>	10,4		
<i>Caraș-Severin</i>	9,4	<i>Hunedoara</i>	8,6	<i>Sălaj</i>	10,5		

Sursă date : INS, *Anuarul statistic 2007*.

Anexa 4. Rata mortalității pe județe în 2006 – medie națională 12‰

Județ	Rata mortalității	Județ	Rata mortalității	Județ	Rata mortalității	Județ	Rata - mortalității
<i>Arad</i>	14,2	<i>Cluj</i>	12,3	<i>Iași</i>	9,7	<i>Suceava</i>	10,5
<i>Argeș</i>	11,4	<i>Constanța</i>	10,3	<i>Ilfov</i>	12	<i>Teleorman</i>	16,9
<i>Bacău</i>	10,9	<i>Covasna</i>	11,5	<i>Maramureș</i>	10,9	<i>Timiș</i>	12
<i>Bihor</i>	13,1	<i>Dâmbovița</i>	12,1	<i>Mehedinți</i>	13,7	<i>Tulcea</i>	11,6
<i>Bistrița-Năsăud</i>	10,7	<i>Dolj</i>	13,9	<i>Mureș</i>	12,5	<i>Vaslui</i>	10,9
<i>Botoșani</i>	12,5	<i>Galați</i>	10,4	<i>Neamț</i>	11	<i>Vâlcea</i>	12,2
<i>Brașov</i>	10,1	<i>Giurgiu</i>	15,9	<i>Olt</i>	13,6	<i>Vrancea</i>	11,3
<i>Brăila</i>	12,3	<i>Gorj</i>	10,8	<i>Prahova</i>	12,2	<i>București</i>	11,5
<i>Buzău</i>	13,1	<i>Harghita</i>	12	<i>Satu Mare</i>	12,5		
<i>Caraș-Severin</i>	13,6	<i>Hunedoara</i>	12,4	<i>Sălaj</i>	13,6		

Sursa datelor : INS (Anuarul Statistic 2007).

Anexa 5. Procentul persoanelor de peste 65 de ani

Județ	% pop + 65 ani	Județ	% pop + 65 ani	Județ	% pop + 65 ani	Județ	% pop + 65 ani
<i>Alba</i>	15 %	<i>Călărași</i>	17 %	<i>Ialomița</i>	16 %	<i>Sibiu</i>	13 %
<i>Arad</i>	15 %	<i>Cluj</i>	15 %	<i>Iași</i>	13 %	<i>Suceava</i>	14 %
<i>Argeș</i>	14 %	<i>Constanța</i>	12 %	<i>Ilfov</i>	15 %	<i>Teleorman</i>	21 %
<i>Bacău</i>	14 %	<i>Covasna</i>	13 %	<i>Maramureș</i>	12 %	<i>Timiș</i>	14 %
<i>Bihor</i>	14 %	<i>Dâmbovița</i>	15 %	<i>Mehedinți</i>	16 %	<i>Tulcea</i>	13 %
<i>Bistrița- Năsăud</i>	13 %	<i>Dolj</i>	16 %	<i>Mureș</i>	15 %	<i>Vaslui</i>	15 %
<i>Botoșani</i>	16 %	<i>Galați</i>	13 %	<i>Neamț</i>	15 %	<i>Vâlcea</i>	16 %
<i>Brașov</i>	13 %	<i>Giurgiu</i>	20 %	<i>Olt</i>	17 %	<i>Vrancea</i>	17 %
<i>Brăila</i>	16 %	<i>Gorj</i>	14 %	<i>Prahova</i>	16 %	<i>București</i>	14 %
<i>Buzău</i>	18 %	<i>Harghita</i>	14 %	<i>Satu Mare</i>	12 %		
<i>Caraș- Severin</i>	15 %	<i>Hunedoara</i>	14 %	<i>Sălaj</i>	15 %		

Sursă date : *Anuarul statistic 2007.*